

Gürcistan Ulus İnşa Çabalarının Önünde Bir Engel: Cavaheti Ermenileri

An Obstacle in Nation Building Efforts of Georgia: Javakheti Armenians

Timuçin KODAMAN

*Doç. Dr. Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
(timucinkodaman@sdu.edu.tr)*

Adem Ali İREN

*Arş. Gör. Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
(ademiren@sdu.edu.tr)*

ÖZET

Kafkasya'daki etnik ve dini farklılıklar tarih boyunca sorunların ana kaynaklarından biri olmuştur. Özellikle Gürcistan'daki farklı etnik azınlıklar komünist dönem sonrasında kaynaşmış bir Gürcistan ulusunun oluşmasının önündeki en büyük engellerden birini teşkil etmiştir. Gürcistan toplumuna en çok yabancılaşmış etnik grup olan Gürcistan Ermenileri genel olarak Gürcü dilini bilmeme, kötü ekonomik koşullar, ülkenin tamamını kucaklayan ve iyi işleyen Ermeni teşkilatlarının eksikliği nedeniyle bütünleşmeye daha az meyillidirler. Ayrıca Gürcistan'ın bütünleşik bir toplum yaratma çabası Ermeniler tarafından "beyaz soykırım" olarak algılanmakta ve Ermeniler Gürcistan hükümetinin merkezinde olduğu bu tarz bütünleşme çabalarına karşı direniş göstermektedirler.

Anahtar Kelimeler:

*Kafkasya, Cavaheti
Ermenileri, Bütünleşme*

ABSTRACT

Ethnic and religious differences in Caucasia have always been one of the main sources of conflicts during the history. Especially different ethnic minorities in Georgia in the post-communist era were one of the biggest obstacles to form a coherent Georgian nation. Armenian minority in Georgia, which was the most alien ethnicity to Georgian society, was less prone to integrate with whole Georgian country because of troubling at speaking Georgian language, poor economic conditions and lacking of well functioning Armenian organizations embracing whole country. Moreover, Georgian attempts for creating a unified society was perceived by Armenian minority as a "white genocide" and they developed a resisting attitude against this kind of integration endeavor that Georgian government centered upon.

Keywords:

*Caucasia, Javakheti
Armenians, Integration*

1. GİRİŞ

Kafkasya tarih boyunca çeşitli toplumlara ev sahipliği yapmış ve birçok soruna tanık olmuş Don Nehrinden Kars Platosuna uzanan bir coğrafyadır. Çeşitli milletlerin bir arada yaşadığı bu bölgede, etnik ve din temelli çatışmalar, toplu katliamlar, göçler ve savaşlar meydana gelmiştir. Tarihsel serüven içinde değişik imparatorlukların egemenliği altında yaşayan farklı toplumlar genel olarak bölgeye hâkim olan otoritenin zaafa uğradığı dönemlerde ya da kendilerine yakın bir gücün başat bir rol üstlenmesiyle birbirleriyle üstünlük mücadelesine girmişler ve diğerlerini sindirmeye çalışmışlardır.

Günümüz Kafkasya'sı da geçmişten aldığı kan, gözyaşı ve çeşitli anlaşmazlıklarla dolu mirası yaşatmaktadır. Sovyetler Birliği gibi bölgede önemli bir gücün dağılmasının ardından çok farklı etnik yapıları bünyesinde barındıran Gürcistan'ın bağımsızlığını kazanması ve zaman içinde ulus devlet oluşturma çabaları ülkede etnik kimliğe dayalı önemli sorunların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Cavaheti sorunu bugüne kadar Güney Osetya ve Abhazya hareketlerinin gölgesinde kalan ve Gürcistan'da ulusal birliğin sağlanmasında önemli engellerden birini teşkil eden bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir.

Cavaheti'de yaşayan nüfusun önemli bir kısmını Ermeniler oluşturmaktadır. Aynı zamanda Ermeni toplumu ülkede Gürcülerden sonra gelen en büyük etnik gruplardan biridir. 1944 yılında Sovyet lider Stalin'in emriyle yerlerinden göç ettirilen Ahıska Türklerinin (Wheatley, 2004:6) anavatanı olan Samtskhe-Javakheti bölgesinde yaşayan Ermeniler, SSCB'nin yıkılışıyla birlikte bağımsız olan Gürcistan'ın sınırları içinde kalmıştır. Gürcistan'ın bağımsızlık sonrası azınlık politikaları "Gül Devrimi"nden sonra bölgede yaşayan Ermenilerin kamu alanında yer alması ve kamu hizmetlerinden daha fazla yararlanabilmesi için Gürcüce öğrenmesini zorunlu kılmıştır. Orta yaş ve üstü bölge halkının Gürcü dilini öğrenmek

için isteksiz olması ve genç neslin ise Gürcüce eğitim alarak kendi anadilini öğrenemeyeceği endişesi Ermenilerin Gürcü toplumuna yabancılaşmasının sebepleri arasındadır.

Özellikle Cavaheti bölgesinin coğrafi açıdan oldukça dağlık ve engebeli oluşu bölgede ticaretin gelişmesini ve yatırımları engellemiştir. Bu nedenle ekonomik açıdan pek fazla seçeneği olmayan Ermeni toplumu sınırlı tarımsal faaliyetleri, bavul ticaretini ve bölgede bulunan Rus askeri üssünü ana geçim kaynağı olarak görmüştür. Ayrıca Rus askeri üssünün Cavaheti'deki varlığı sadece ekonomik açıdan değil aynı zamanda güvenlik açısından da Cavaheti Ermenileri için vazgeçilmez öneme sahiptir. Üssün bölgedeki varlığı psikolojik olarak Ermenileri rahatlatmakta ve Türklere karşı bir savunma garantisi olarak görülmektedir (Wheatley, 2009:126). Ermeniler, askeri üssün varlığının kendilerini Türk ve Gürcü tehdidine karşı koruduğunu da düşünmektedirler. Bölgede yaşayan Ermenilerin dil engeli nedeniyle Gürcistan toplumuna tamamen uyum sağlayamaması ve kamu alanında önemli görevlere gelememesi Cavaheti Ermenilerinin Gürcistan'ın ulusal birliği önünde engel oluşturmasının önemli bir nedenidir. Bir diğer sebep ise çetin doğa koşulları ve engebeli coğrafyanın ekonomik kalkınmaya izin vermemesi ve bölgenin Gürcü toplumundan izole olmasıdır. Ayrıca Ermeni toplumunun kendilerinin akraba topluluğu olan Ermenistan'a, vatandaşı buldukları Gürcistan'dan daha yakın hissetmeleri de Gürcistan'da toplumsal bütünleşmeyi yavaşlatmaktadır. Cavaheti sorununun ele alınacağı çalışmanın ilk aşamasında bölgenin coğrafi, ekonomik ve demografik yapısı incelenecektir. İkinci kısmın ana konusunu Gürcü ve Ermeni toplumlarının tarihsel süreçte oluşan kimlik bilinci oluşturmaktadır. Üçüncü bölümde bölgede etkili olan iç veya dış güçler incelenirken, son bölümde ise Gürcistan'ın ulusal bütünlüğünü sağlama çabalarının bölgedeki yansımaları ele alınacaktır.

2. TEMEL BİLGİLER

Cavaheti etnik olarak Ermenilerin çoğunlukta olduğu ve Türkiye ile Ermenistan'a sınırları olan bölgedir. Aslında bu bölge Ahılkelek (Akhalkalaki) ve Ninotsminda şehirlerinden oluşmaktadır. Fakat Gürcistan bağımsız olduktan sonra 1994 yılında Samstkhe bölgesini Cavaheti ile birleştirerek idari açıdan Samstkhe-Javakheti adında tek bir bölge oluşturmuştur (Lohm, 2007:21). Daha önce Sovyet yönetimi altında bulunan bölge Sovyetlerin belirli bir hiyerarşiye dayanan etnik-federal idari yapılanmasında Gürcistan Sosyalist Cumhuriyeti sınırları içinde kalmaktaydı (Wheatley, 2009:120). Etnik-federal yapıda her bölge çeşitli ulusların anavatanı olarak kabul edilmekteydi. Sovyet döneminden kalan ve etnisitiye dayanan bu anlayış geleneksel olarak devam etmiş ve Cavaheti bölgesinde yer alan Ermeniler için bir üst kimlik oluşumunun önünü tıkamıştır. Etnik ve kültürel açıdan bir ulusun var olabilmesi için bir devlete gereksinimi olmazken bir devletin varlığının devamı etnik ve kültürel açıdan ortak bir bilincin gelişimini zorunlu kılmaktadır (Brubaker, 2009:23-25). Bölgesel politikalar, etnik-kültürel varlıklar ve bunlar arasındaki anlaşmazlıklarla kurumsallaştığı söylenebilen Sovyet rejimi altında resmi olarak kendilerine ait bir devlet yapılanması olmasa da etnik ve kültürel ortak bilinç sayesinde ulusal kimliklerini kaybetmeyen Ermeniler bölgedeki varlıklarını sürdürmüşlerdir.

Bölgenin *demografik* yapısı ele alındığında bölgede yoğunlaşmış Ermeni nüfusu göze çarpmaktadır. 2002 sayımlarına göre 1994'teki birleşmeden önce Cavaheti olarak bilinen bölgenin toplam nüfusu 95.280 olarak hesaplanmıştır ve bu rakam içinde 90.373 Ermeni mevcuttur. Tüm Samstkhe-Cavaheti bölgesinin nüfusu olan 207.598 kişi arasında Ermeni nüfusu 113.347 olarak karşımıza çıkmaktadır (Gürcistan Ulusal İstatistik Ofisi, 2002). Bu durum ise 1994 yılında Samstkhe ve Cavaheti bölgelerinin birleştirilmesiyle Cavaheti'de yoğunlaşmış Ermeni nüfusunun idari açıdan yapılan değişimle dengelenmesi anlamına gelmektedir. Ama Ermeniler hala Ninotsminda ve Ahılkelek bölgelerinde ezici çoğunluğa sahiptir. Ermeni nüfusu belirli bölgelerde yoğunlaştığından ve yaşadıkları bölgenin coğrafi zorluklarına ilaveten toplumun Gürcü dilini öğrenme eğiliminde olması bölgenin Gürcistan toplumunun geri kalanından dışlanmasına neden olmuştur.

Ermenilerin bölgeye yerleşmeye başlamaları ilk olarak 1828-29 Osmanlı-Rus savaşı sonrası olmuştur. Gürcistan'ın Rus Çarlığı hakimiyetinde geçirdiği dönemde Ermenilerin Cavaheti'ye yerleşmeleri özendirilmiş ve imparatorluğa en sadık toplum olarak kabul edilmişlerdir (Darchiashvili, 2002:22-41). Bugün Ahılkelek olarak bilinen bölgeye hatırı sayılır miktarda Osmanlı Ermenileri göç etmiştir (Guretski, 1998). İkinci göç dalgası ise 1915 olayları sonrasında gerçekleşmiştir; bu iki önemli bilgi birlikte düşünüldüğünde bugün Cavaheti olarak bilinen bölgede Ermenilerin tarihsel açıdan bölgedeki varlıklarının çok da fazla geriye gitmediği ifade edilebilir. Sovyet döneminde göçe zorlanan Ahıska Türklerinin de yaşadığı bölge olan ve bugün Samstkhe-Cavaheti idari sınırları içinde yer alan coğrafyadan Ahıska Türklerinin göç ettirilmesiyle birlikte Ermeni nüfusu daha geniş bir yayılma alanına sahip olmuştur.

Cavaheti, *coğrafi* açıdan oldukça sert koşullara sahip ve dolayısıyla altyapı eksiklikleri de olan bir bölgedir. Dağlık bir yapıya sahip olan Cavaheti'de ticari faaliyetler gelişmemiştir. Zor coğrafi şartlar nedeniyle ulaşım sorunu yaşayan bölgede ticari mal giriş ve çıkışlarına olanak sağlayacak altyapı yatırımlarının yapılamamasının da ana nedenleri arasında iklim ve doğa şartları gösterilebilir. Ayrıca Sovyet döneminde de sıkı yaptırımlara maruz kalmış bölgenin geçmişten gelen izole edilmişlik sorunu bulunmaktadır. Sovyet dönemi kısıtlamalarının ana nedeni ise bölgenin NATO üyesi Türkiye ile 78 km.lik kara sınırı bulunması ve Cavaheti'nin 62. Rus askeri üssü tarafından idare edilmesidir (Lohm, 2007:6).

Ekonomik açıdan da zayıf olan bölgenin bazı tarım ürünlerini yetiştirmek ve bavul ticareti yapmak dışında geriye kalan tek önemli geçim kaynağı 62. Rus askeri üssüdür. Bu durum Gürcü yönetimi tarafından kendilerine ekonomik bakımdan fazla alternatif sunulmayan Ermenileri sosyo-ekonomik olarak Rusya'ya bağımlı hale getirmektedir. Bölgede temel kamu ihtiyaçlarını karşılayanın Tiflis yönetiminden ziyade Rus askeri üssü olması kendilerine geçim kaynağı ve iş imkânı sağlayan bu üssün Ermeniler tarafından bölgedeki varlığının desteklenmesine yol açmıştır. Fakat Rus askeri üssünün

ekonomik açıdan bölge halkını rahatlatan şartları Ermenilere bu olanakları sağlayamayan Gürcistan'ın devlet prestijine ise gölge düşürmüştür. Rus askeri üssünün varlığı bölgede kullanılan para birimini Rus Rublesi lehine çevirmiş ve bu durum Gürcistan Lirasından uzaklaşan Cavaheti toplumunun Gürcistan ile arasındaki bağların daha da kopmasına yol açan önemli bir etken olmuştur. Cavaheti'nin Gürcistan'ın ülke ekonomisine önemli bir katkısı bulunmamaktadır. 2009 yılı verilerine göre bölgenin GSYİH' ya katkı oranı %2.65 civarındadır (Gürcistan Ulusal İstatistik Ofisi, 2010). Kısaca belirtmek gerekirse ekonomik koşulların zor olduğu Cavaheti'de yaşayan Ermenilerin büyük çoğunluğunun geçimlerini sağlamak için Rus askeri üssünün varlığına bağımlı olmaları Gürcistan ulusal birliğinin önündeki önemli engellerdendir.

3. GÜRCÜ VE ERMENİ KİMLİĞİNİN ANA UNSURLARI

Toplumların zaman içinde oluşturdukları kimlikler bir "öteki" kavramından yola çıkarak belirmeye başlamıştır. Dolayısıyla benzer değer yargılarına sahip, kendilerini bir şekilde başka topluluklardan ayırabilen farklı gruplar varlıklarının devamı için kendilerini ayırtan özelliklerini korumak istemektedir. Gürcistan'da yaşayan Ermenilerin ve Gürcülerin değişik kimlik algıları bu iki toplumu birbirinden farklı kılan en önemli unsur olmaktadır. Gürcü kimliğini oluşturan önemli değerler arasında yer alan kilise ve Batılılık anlayışına karşılık Ermeni kimliğini oluşturan ise kendi kiliseleri, sürekli tehdit algısı ve tarihsel süreçte yaşadıkları sorunlardır.

3.1. Gürcü Kimliği

Gürcü kilisesinin Gürcü kimliği üzerindeki etkisinin önemli nedenleri arasında Gürcistan'ın XIV. yy. dan IVIII.yy.'a kadar İslami kimliğe sahip toplumlar tarafından idare edilmesi yatmaktadır. İslamiyeti ötekileştirerek kendi kilisesi etrafında toplanan Gürcüler bu sayede uzun zaman farklı toplumlar tarafından yönetilmelerine rağmen kendi kimliklerini kaybetmemişlerdir. Kısaca Gürcü ulusal kimliği kiliseyle özdeşleşmiş ve kilisenin koruması olmadan Gürcü ulusu ve Gürcistan devletinin var olamayacağı inancı tarihsel süreç içerisinde topluma kabul ettirilmiştir. Gürcistan eliti kiliseye, Gürcistan ulusal kimliğini korumak için yüzyıllardır savaştan ve kendini bu uğurda feda eden eski bir kurum olma rolünü yüklemiştir. Gürcü kimliğinin oluşumuna etki eden diğer bir faktör ise Batılılıktır. Gürcistan kendini Avrupalı olmayan bir coğrafyada yaşayan Avrupa toplumu olarak görmektedir. Batılı olmak Gürcü toplumunu bölgenin diğer etnik unsurlarından ayıran önemli bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Dönemin Gürcistan Meclis başkanı Zurab Zhvania 1999'da Gürcistan'ın Avrupa Konseyi'ne üye oluşunu "Ben Gürcü'yüm; bu yüzden Avrupalıyım." (Gürcistan Parlamentosu Haber Bülteni, 1999:1) sözleriyle dile getirmiş ve kendi ulusal benliğinin Avrupa'nın doğal parçası olarak gördüğünü vurgulamıştır.

3.2. Ermeni Kimliği

Ermeni kimliğinin temelinde var olan dini inancın ve Ermeni kilisesinin Gürcülerinkinden farklı olması nedeniyle aynı dine mensup iki toplum arasında mezhep ekseni farklılaşmalar görülmüştür. Ermeni kilisesi ve Ermeni dini inancı milliyetçiliğin vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir. Diğer Hıristiyan kiliselerinden farklı olan Ermeni-Gregoryen kilisesi başka mezhepler tarafından kabul görmemiş ve sadece Ermenilere özgü bir mezhep olarak gelişmiştir. Bu sayede din, Ermeni milliyetçiliğinin içinde kendi etki alanını oldukça genişletmiş ve Ermeni dilinin yapamadığı toplumu bir araya getirme görevini Ermeni kilisesi yapmıştır. Tarihsel süreç içerisinde demografik açıdan birçok bölgede çoğunluğu oluşturamayan Ermeni toplumunun karşılaştığı etnik kimliğinin gelişimini ve sürekliliğini sağlayamama tehlikesi din tarafından engellenmiş ve böylece Ermeni kilisesi milli benliğin bir parçası haline gelmiştir.

Ermeni kimliğinde öne çıkan bir diğer etken ise Ermenilerin kendilerine yönelik durmaksızın devam eden bir tehdidin olduğu algısıdır. Ermeni kimliğini oluşturan ve günümüz Ermenilerini bir arada tutan başlıca unsurlar Ermenistan Cumhuriyeti, Dağlık-Karabağ ve Cavaheti'nin yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olduğu algısı, Ermenistan olmadan Diasporanın bir milleti temsil edemeyeceği endişesi ve Ermeni dili olmadan Ermeni kültürünün yok olabileceği kaygısıdır (Ayvazian, 2008). Geçmişte yaşadıkları 1915 tehcirini bir soykırım olarak değerlendiren toplum, bu olayı oldukça büyük bir travma olarak görmektedirler. Bölgede Türklerin oldukça güçlü iki devlete (Türkiye ve Azerbaycan) sahip olmaları Ermenileri endişeye düşürmekte ve sürekli tehdit altında olduklarını düşünmelerine yol açmaktadır. Bu nedenle kendi kimliğini oluşturan değerlerden ödün vermek istememekte ve kendilerini koruyabilecek güçlü bir müttefik olarak Rusya'yı görmektedirler. Ermenilerin Osmanlı Devletiyle yaşadığı 1915 tehcir sorunu Ermeni toplumu açısından bölgedeki Ermeni varlığını ortadan kaldırmak amacıyla kasten yapılmış bir hamle olarak algılanmaktadır (Adalian, 2005). Amerikan Ermenileri toplumu dernek başkanı Walter George Smith 1915 olaylarının tarihsel altyapısını 1. Dünya Savaşı sırasında Türkiye ve Rusya arasında kalan Ermenileri yok etmeye yönelik kıtlık ve katliamlarla sonuçlanan önceden planlanmış kasıtlı girişimler olarak belirtmektedir (Winter, 2003:292). Ayrıca Azerbaycan'la yaşanan Dağlık-Karabağ sorunu ise Ermenilerin yaşadığı ve kendilerine ait olduğunu düşündükleri bir toprak parçasının Azerbaycan'dan geri alınması şeklinde yorumlanmaktadır. Çünkü Ermenilere göre Strabo ve II. Plinius tarafından yazılan antik metinlerde Dağlık-Karabağ bölgesi kendilerine aittir. Buna ilave olarak Ermenilerin dile getirdiği diğer argümanlar ise Sovyet öncesi Rus tarihinde ve Sovyet Döneminde Kavkaz Büro'nun Dağlık-Karabağ'ı Azerbaycan'a bağlayan ikinci kararına kadar Dağlık-Karabağ bir Ermeni bölgesidir (Companjen, 2010). Tüm bunlara ek olarak Cavaheti Ermenileri daha önce yaşadıkları bölgelerde Müslüman toplumların hüküm sürmesi nedeniyle 1828-29 Osmanlı-Rus savaşından sonra Rusların hâkimiyetine giren Cavaheti'ye göç etmiş bir toplumdur (Wheatley, 2004:5). Bunda Ermenilerin Müslüman Osmanlı yönetiminde yaşamaktansa dini açıdan kendilerine daha yakın olan Rus Devletinin eline yeni geçirdiği topraklarda yaşamayı tercih etmesi önemli rol oynamıştır.

Bölgede varlığını koruyan Türklere gelebileceğini düşündükleri muhtemel tehlikeleri Rusya'yla dengelemeye çalışan ve geçmişte (özellikle XX.yy da) kendi kimliğini tehdit altında gördüğü için Cavaheti'ye göç eden Ermeniler, Gürcistan'ın bölgedeki Ermenileri toplumun geri kalanıyla bütünleştirmeye yönelik çabalarına asimile olacakları endişesiyle ya da Gürcistan tarafından kasten yapılan ve Beyaz Soykırım (Lohm, 2007:39) adını verdikleri yıldırma politikalarıyla bölgeden uzaklaştırılacakları korkusuyla destek vermemektedirler.

4. BÖLGEDE ETKİN OLAN AKTÖRLER

Coğrafi özellikler ve iklim koşulları nedeniyle Gürcistan'la arasında doğal engeller olan Cavaheti'de daha önce bahsedilen etnik kimlik bilinci, kendilerine has kiliseye sahip olmaları ve dışarıdan ya da içerden sürekli tehdit algısı gibi nedenler bölgedeki Ermeni toplumunu çeşitli siyasi aktörlerin etki alanına açık hale getirmiştir. Bölgede otoritesini korumaya çalışarak Gürcistan ulusal birliğini ve ortak vatandaşlık anlayışını oluşturmaya çabalayan Tiflis yönetiminin yanı sıra, Ermeniler için doğal bir koruyucu olarak görülen Rusya'nın da varlığı söz konusudur. Diğer taraftan Erivan yönetiminin akraba topluluğu olan Cavaheti'deki Ermeni nüfusun çıkarlarını öne sürerek bölgeyle yakından ilgili olduğu gözlenmektedir. Cavaheti'den eğitim ya da ekonomik sebeplerle Ermenistan'a göç edenlerin fazla oluşu ise Ermenistan'ın Cavaheti'yle daha çok ilgilenmesine yol açan başka bir sebeptir.

Bölge ile ilgili olan Rusya ve Ermenistan gibi dış güçler ya da ülkenin idari merkezi olan Tiflis yönetiminden başka, Cavaheti'de yaşayan Ermeniler tarafından kurulmuş ve yerel ölçekte örgütlenmiş gruplar da bulunmaktadır. Bu örgütler zaman zaman bölgesel özerklik için mücadele vermişlerdir. Ama temel olarak bölgede yaşayan Ermeni nüfusunun çıkarlarını korumak için farklı zaman dilimlerinde çeşitli yöntemlere başvurmuşlardır. Bölgede etkin olan bölgesel organizasyonlar ve hükümet dışı aktörler ise olaya farklı boyut getirmektedir. Azınlık hakları savunucusu bazı uluslararası kuruluşlar ve bölgeye fon sağlayan yardım programları hem bölgenin milletlerarası arenada bilinirliğini artırmakta hem de bölgeye maddi kalkınma imkânı tanımaktadır.

4.1. Rusya

Rusya'nın bölgedeki etkinliği XIX.yy'dan itibaren giderek artmıştır. Özellikle Sovyetler Birliği döneminde Cavaheti bölgesinin NATO müttefiki bir bölgeye komşu olması soğuk savaş döneminin jeopolitiği açısından bölgeyi daha da önemli kılmıştır. Cavaheti'de yaşayan Ermeni toplumu tarihsel süreç içinde bölge devletleri arasında Rusya'nın kendilerine daha yakın olduğu algısını benimsemiştir. Rusya'yı bölge dengeleri açısından doğal bir müttefik olarak görmüştür. Bu perspektiften yaklaşıldığında Rusya'nın bölgeye olan ilgisinin tek taraflı olmadığı bölgede bulunan Ermeniler tarafından da bu gücün bölgede varlığını devam ettirmesinin istendiği anlaşılmaktadır. Ayrıca Cavaheti toplumu Sovyet Rusya döneminden bu yana kendini Gürcü toplumunun bir parçası olarak görememiştir. Bunda Sovyet yönetim yapısının etkisinden de bahsedilebilir. Resmi olarak Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinin (SSC) bir parçası olan Cavaheti, Ermenistan SSC ile komşu olduğu için bölge Ermenileri Gürcistan yerine aralarında kan bağı olan Ermenistan ile yakın ilişkiler içinde bulunmayı tercih etmiştir. Özellikle bugünkü Ermenistan sınırları içinde 100 bine yakın (Anjaparidze, 2005) Cavaheti bölgesinden göç eden Ermenilerin bulunması ve göçün II. Dünya Savaşından bu yana devam etmesi (Jamestown Foundation Eurasia Daily Monitor, 2005) bölgenin geçmişten gelen bir gelenek olarak yüzünü Ermenistan'a çevirdiğinin göstergesidir.

Cavaheti Ermenilerinin Rusya ile ilişkisi daha çok sosyo-ekonomik ve güvenlik anlayışı çerçevesinde gelişmektedir. Bu ilişki Rusya açısından değerlendirildiğinde ise Rusya'nın Güney Osetya ve diğer benzeri etnik azınlık sorunlarında olduğu gibi Gürcistan'ın yumuşak karnını bulduğu bir diğer olay olarak yorumlanabilir. Kafkasya'da yaşayan Ermeniler genel olarak komşu devletler ya da azınlık olarak buldukları devletlerle sorun yaşamaktadır. Bu durum Ermenistan'ın bölgede yalnızlaşmasına neden olmakta ve bölge için sorun oluşturmaktadır. Rusya'yı müttefik olarak gören Ermeniler bu sayede kendilerine yönelebilecek Türk tehdidini ya da Gürcistan'da asimile edilebilecekleri endişesini bertaraf edebileceklerini düşünmektedirler. Rusya'nın bölge politikasında genel olarak Ermenilerin yanında olması ise Rusya'nın Ermeni toplumunun sorun yaşadığı ülkelere karşı Ermeni kartını kullanabilmesine imkân tanımaktadır.

Rus askeri üssünün bölgedeki varlığı psikolojik olarak Ermenilerin kendilerini güvende hissetmelerinin yanı sıra bölge için de önemli geçim kaynağı olduğundan Rusların bölgedeki varlığı Ermeniler tarafından desteklenmektedir. Ayrıca Cavaheti'de iş bulmakta zorluk çeken Ermenilerin mevsimlik işçi olarak Rusya'ya gitmesi de sosyo-ekonomik açıdan Rusya'ya bağlılığı ve bölge halkı gözünde Rusya'nın önemini ortaya koymaktadır. Psikolojik açıdan Rusya'nın bölgede etkin olmasının bir diğer nedeni ise H. Lohm'un yapmış olduğu bir röportajda açıkça ortaya çıkmaktadır. Röportaj yapılan kişi Rus askerlerinin iyi ya da kötü olmasının önemli olmadığına, Rusların kendilerinden olduğuna ve onları tanıdıklarına vurgu yaparken NATO güçlerinin kendilerinden olmadığını ve onları tanımadıkları için korktuklarını söylemektedir (Lohm, 2007:14).

4.2. Ermenistan

Ermenistan'ın bölgeye olan ilgisi bölge ahalisi olan yoğun Ermeni nüfusundan kaynaklanmaktadır. Ermenistan daha çok sosyo-kültürel açıdan bölgede etkindir. Çünkü Cavaheti'de yaşayan Ermenilerin karşılaştığı sorunlar ve Gürcistan'la bütünleşememe sorunu bölge halkının akraba topluluğu olan Ermenistan'la ilişkilerini geliştirmeye yol açarken, Ermenistan'ın da bölge halkının beklentilerine uygun olarak Cavaheti Ermenileriyle olan bağı derinleştirmesine neden

olmuştur. Gürcistan'ın bağımsızlığı sonrasında daha güçlü bir şekilde ortaya çıkan Cavaheti'nin Ermenistan'a bağlanma talepleri yüksek sesle dile getirilmeye başlanmıştır. Azerbaycan'da uluslararası hukuka aykırı bir şekilde gerçekleştirilen Dağlık-Karabağ benzeri bir oluşumun Cavaheti'de de tekrarlanma ihtimali gerçekleşmemiştir. Bunun nedeni ise Türkiye ve Azerbaycan'ın Dağlık-Karabağ meselesi nedeniyle sınırlarını kapatması sonrasında Ermenistan'ın Karadeniz'e açılan tek alternatifi olan Gürcistan'ın hem toprak bütünlüğünü tehlikeye atacak maceraya kalkışmak istememesi hem de böyle bir girişim sonrası başarılı olsun veya olmasın bölgeden çıkışının tamamen İran'a kalacak olmasıdır. Coğrafi açıdan İran üzerinden denize açılarak ticaret yapmak ise Ermenistan'ı nerdeyse tamamen İran'a bağlı kılacaktır. ABD'nin İran'la arasındaki sorunlar ise ABD'de yaşayan güçlü Ermeni diasporasını zor durumda bırakacaktır.

4.3. Tiflis

Cavaheti bölgesinde etkinliğini artırmak isteyen en önemli aktör elbette ülke bütünlüğünün sağlanmasını amaçlayan Tiflis yönetimidir. Sovyet döneminden sonra Gürcistan'da ortaya çıkan yapı birçok etnik unsura ev sahipliği yapan ve Gürcü ulusal kimliği oluşturmada başarısız olan bir sistemdir. Gürcistan'ın bağımsızlığını kazanmasının hemen ardından Tiflis yönetiminde azınlıklar (özellikle Abhazlar ve Osetyalılar) için yaygın olan kanı onların ülkede misafir oldukları şeklinde gelişme göstermiştir. Azınlıklara bu bakış açısıyla yaklaşan yönetimin belli bölgelerde etnik çoğunluğa sahip toplulukları ülkeyle bütünleştirmekte zorlandığı söylenebilir. Özellikle Gamsakurdia döneminde misafir olarak algılanan etnik azınlıklar, Gürcistan'da birçok kişinin azınlıklar hakkında şüphe duymasına neden olmuştur (Wheatley, 2004:32).

Yaşadıkları bölgede çeşitli zorluklarla karşılaşan Ermenilerin Sovyetlerin dağılmasının hemen ardından gözünü aynı soydan gelen Ermenistan'a çevirmesi belki de olağan karşılanabilir. Fakat Ermeni kimliğini de oluşturan ve tarihsel süreçte yaşanan sorunlara eşlik eden sürekli tehdit algısı burada devreye girerek Cavaheti Ermenilerinin Gürcistan toplumuyla kaynaşmasını zorlaştıracak bir unsur olarak ortaya çıkması pek olağan karşılanabilecek bir durum değildir. Bir koruyucu ya da destekçi olmadan kendi varlıklarının yok olacağını düşünen ve bu nedenle vatandaşı buldukları Gürcistan yerine bir dış desteğin (Rusya, Ermenistan ve Diaspora) yardımını arayan Gürcistan içindeki bu azınlık grup ülkedeki Gürcü çoğunluğu, Gürcistan'ın bütünlüğünün ve sürekliliğinin tehlikeye düşebileceği kaygısıyla rahatsız edilmektedir.

Shevardnadze döneminde izlenen strateji Cavaheti'de meydana gelebilecek ayrılıkçı hareketleri yatıştırmaya yönelik olmuş ve bölgede güçlü olan liderlerin veya radikallerin etkinliğini kırmak için onlara Tiflis'te ya da bölgede reddedemeyecekleri kamu görevleri teklifinde bulunulmuştur (Lohm, 2007:12). Böylece devletin bütünlüğünü tehlikeye atabilecek ayaklanmaların ya da yayılmasından endişe duyulan radikal fikirlerin önüne geçilmiş olunabilecekti. Aykırı gurupları Gürcistan siyasetine çekerek içselleştirme hareketi radikal grupların birbirini dengeleyerek içlerinden birinin baskın olmasının önüne geçmiştir. Shevardnadze döneminde izlenen azınlık gruplar içinde öne çıkan ve etkin olan farklı grupları birbiriyle dengeleme politikasının sorunun çözümüne temel bir yaklaşım olarak yorumlamak pek doğru olmayacaktır. Nitekim Ermenilerin toplumla bütünleşmesi sonraki dönemlerde de sorun oluşturmıştır.

Saakaşvili'yi iktidara taşıyan Gül Devrimi ülke genelinde yaygın olan rüşvet, yozlaşma, azınlıkların ayrılıkçı faaliyetlerinin neden olduğu önemli bir harekettir. Saakaşvili iktidara gelmeden önce ayrılıkçı hareketlerin çözümünü vaat etmiştir (George, 2008:1151). Gül devrimi sonrasında Saakaşvili ile azınlıklar arasında temel sorunlarda bir azalma gözlenmemiştir. Özellikle Saakaşvili'nin gücü merkezden yerel yönetimlere devredebileceği vaadinde bulunması yerel bazda çeşitli reformların yapılmasını sağlamıştır fakat reformlar Ermenileri Gürcistan toplumunun tamamıyla bütünleşmesini sağlamak yerine Ermeniler tarafından bir asimilasyon olarak yorumlanmış ve kendi kimliklerinin yok olacağı endişesi ağır basmıştır. Tiflis yönetiminin ülkede ulusal birliği sağlama çabaları arasında Cavaheti'de bulunan Rus askeri üssünün kapatılması girişimleri de bulunmaktadır. Daha önce de bahsedildiği gibi bölgede Ermenilerle oldukça yakın ilişki içinde olan Rusların varlığı Cavaheti'nin Gürcistan'la bütünleşmesini ve ulusal birliğin oluşumunu zora sokmaktadır. Nitekim Tiflis yönetiminin bu girişimi bölge halkı tarafından oldukça sert tepkiye yol açmış ve binlerce Ermeni Saakaşvili'nin öncülük ettiği ve bölge Ermenilerinin ana geçim kaynağı olan Rus askeri üssünün kapatılma girişimini protesto etmişlerdir (Corso, 2005). Ayrıca dil ve eğitim konularında yaşanan sıkıntılar hala aşılanamamıştır. Gürcü dilini bilmeyen Ermenilerin kamu alanında kendini göstermesi ya da iyi bir eğitim alması oldukça güçtür. Bölgede yaşayan Ermeni nüfusunun Gürcü dilini öğrenme eğilimi ise sınırlı artış göstermektedir. Orta yaşlı ve yaşlı kesim arasında ise yeni bir dil öğrenmenin güçlüğü nedeniyle kendi dillerini konuşma isteği ağır basmaktadır.

4.4. Hükümet Dışı Aktörler (HDA'lar)

Cavaheti, bölgede bulunan HDA'lar açısından gelişme göstermektedir. Hükümet dışı bu tarz örgütlenmeler bölge içinde demokrasinin yayılması, çeşitli hakların savunulması ve bölgenin ekonomik açıdan gelişmesi için çaba göstermektedir. Ayrıca Cavaheti'ye çeşitli uluslararası fonlardan kaynak aktarılmaktadır. Ahılkelek ve Ninotsminda *rayon*larından oluşan Cavaheti bölgesinin her bir *rayon*unda farklı HDA örgütlenmeleri bulunmaktadır. Bunlardan Ahılkelek rayonunda en çok bilinenleri arasında Ahılkelek İş Merkezi (Alhalkalaki Business Centre/ ABC) ve Demokratik Gelişmeyi ve Reformları Destekleme Merkezidir (Centre for the Support of Reforms and Democratic Development/ CSRDD). Gürcistan Açık Toplum Vakfı (Open Society Georgia Foundation/ OSGF) tarafından desteklenen ABC'nin asıl amacı bölge sosyo-ekonomik gelişimi teşvik etmek ve bölgedeki KOBİ'leri (Küçük ya da Orta Büyüklükteki İşletmeler) desteklemektir. Ekonomik kalkınmanın sağlanmasını amaçlayan bu tür yapılanmaların ilk ve en önemli hedefi bölgede refahı sağlayarak daha yaşanabilir bir ortam oluşturmaktır. Bölgede oldukça aktif olan bir diğer HDA ise bölge gençlerinin farklı etkinliklere ve kurslara katılımını sağlayarak onları bir arada tutmaya çalışan İngilizce adının kısaltması olan CSRDD olarak anılmaktadır. Albertine Smit ve Otar Ginosyan öncülüğünde 1997 yılında Ninotsminda'da örgütlenmeye başlayan ilk HDA

girişimi Bileşmiş Milletler Gönüllüleri (United Nations Volunteers) tarafından desteklenmiştir. OSGF'nin sağladığı fonlarla kurulan ve kadınlar üzerine odaklanan Paros adlı HDA Cavaheti bölgesinde yaşayan kadınların liderlik ve demokrasi hakkında eğitim almalarına olanak sağlamasının yanı sıra bilgisayar merkezi ve kreş gibi tesislerin de açılmasına ön ayak olmuştur. OSCE tarafından desteklenen İsviçre kökenli bir HDA olan Cimera Cavaheti'de çok dilli eğitim projeleri ve medya alanındaki girişimleri desteklemektedir (Metreveli ve Kulick, 2009:26). Millenium Challenge'in desteklediği projeler arasında bölgeden Tiflis'e ulaşım süresini kısaltmaya yarayacak yol yapım çalışmaları bulunmaktadır. Ayrıca entegrasyonu hızlandırmaya yardımcı olacağı düşünülen girişimler arasında azınlıklar için devlet okullarının inşası da bulunmaktadır.

4.5. Bölgesel Ermeni Örgütlenmeleri

Cavaheti'de organize olmuş farklı gruplar Cavaheti'nin geleceğiyle ilgili politikalar oluşturmaya çabalamaktadırlar. Hâlâ varlıklarını sürdüren bu gruplar farklı zaman diliminde farklı sorunlara cevap veren söylemleriyle bölgede önemli aktör olmuşlardır. Cavaheti'de etkin olan gruplar arasında bölgedeki Ermeni kültürel varlığının korunması ve bölgenin gelişimi için çabalayanlar oldukları gibi bir dönem Cavaheti'nin Ermenistan'a bağlanmasını ya da bölgeye otonom statüsü verilmesi talebini savunanlar da olmuştur. Javakh, United Javakh, Virk ve JEMM Cavaheti'de etkin olan belli başlı yerel örgütlenmelerdir. 2002 yılında örgütün başında bulunan David Rstakyan tarafından yapılan siyasi parti başvurusuyla üni artan bölgesel bir siyasi örgütlenme olan **Virk**, merkezi yönetim tarafından ayrılıkçı bir hareket olarak algılanmıştır. Ayrıca Gürcistan yasalarının bölgesel bir partinin varlığına izin vermemesi nedeniyle resmen siyasi parti statüsü kazanamamıştır (Lohm, 2007:17). Virk, Tiflis yönetiminin idari açıdan 1994'te Samstkhe ve Cavaheti bölgelerini birleştirmesiyle ortaya çıkan Samstkhe-Javakheti'nin ayrılarak Cavaheti'ye otonom statüsü verilmesi talebinde bulunmaktadır (Popjanovski, 2006:26).

Vahagn Chakhalyan'ın liderliğini yaptığı bir diğer bölgesel örgüt ise **United Javakh** olarak bilinen gruptur. Mart 2005 yılında Gürcistan Parlamentosunun bölgedeki Rus askeri üssünün kaldırılması çabalarına karşı olan örgüt aynı zamanda iki de protesto gösterisi düzenlemiştir (Lohm, 2007:18). Örgüt ayrıca ulaşılması oldukça güç ekonomik ve siyasi taleplerde de bulunmuştur (Hokabyan, 2005). Cavaheti ekonomisine önemli katkısı bulunan askeri üssün kaldırılması girişimine karşı çıkışıyla kendini gösteren örgüt, Virk gibi bölgesel olması nedeniyle siyasi parti statüsü kazanamamıştır. **JEMM** ise bölge gençliğine daha iyi fırsatlar ve imkânlar sunularak gençlerin Cavaheti'de kalmasını amaçlayan bir örgüttür. JEMM de United Javakh gibi radikal ve milliyetçi duruşlarıyla tanınmaktadır (Metreveli ve Kulick, 2009:24). Gençlerin bölgeden göçünü engellemek amacıyla taşıyan JEMM gençlerin ilgisini çekebilecek ve onları bölgede tutabilecek çeşitli faaliyetlerde bulunmaktadır. Bunların arasında spor tesisleri kurmak, radyo yayını yapmak, dergi çıkarmak ve izci kulübü kurmak sayılabilir. Bu faaliyetler bölge gençliği için, başka bölgelerde yaşayan gençlerin sıradan olanaklarını Cavaheti'de lüks olmaktan çıkarmayı amaçlamıştır, böylece Cavaheti gençleri göç etme gereksinimi duymadan kendi bölgelerinde de geniş imkânlara sahip olabileceklerdi. Bölge gençliğinin Cavaheti'nin geleceğini şekillendireceğine inanan örgüt uzun zamandır göç veren bölgedeki demografik yapının bozulmasını istememektedir. Bugün yaklaşık olarak Cavaheti'de yaşayan Ermeni sayısı kadar Cavaheti'den göç eden Ermeni bulunmaktadır. Cavaheti'deki Ermeni kültürel mirasını, bilim ve tarihi yapıyı koruyarak bölgenin kalkınması ve milli kurumların oluşmasını amaçlayan **Javakh**, 1988 yılında faaliyete başlamıştır (Lohm, 2007:17). 1980'lerde yükselişe geçen Gürcü milliyetçiliğine karşı Ermeni milliyetçiliğini koordine ederek denge sağlamaya çalışmıştır (Nilson, 2009:138). Gürcistan'ın bağımsızlığı sonrasında Cavaheti'ye merkezi yönetim tarafından atanan idarecileri tanımayarak Ahılkelek'te kısa süreli de facto güç oluşturmaya başarmıştır.

5. GÜRCİSTAN'IN ULUS İNŞA ÇABALARI VE CAVAHETİ EMENİLERİ

Gürcistan bağımsızlığından itibaren çeşitli etnik ayrılıkçı sorunlarla karşılaşmış ve ulus inşasını gerçekleştirmek için çabalamıştır. Fakat devletin gücünün zayıflığı ve devlet yönetimi eksikliği nedeniyle 1990'ların başında tehlikeli ayrılıkçı hareketlerle mücadelesinde istenilen başarıyı elde edememiştir. Ayrıca bir ulusun birlik ve beraberlik içinde yaşayabileceği ortamın oluşturulmasında da sıkıntı çekilmiştir. Özellikle tek bir ulustan oluşmayan devletlerin demokrasiyi benimsemesi devlet ve millet inşasını gerçekleştirmesi daha da zor olmaktadır. Cavaheti sorununu bu açıdan ele aldığımızda, Sovyetlerin yıkılışıyla bağımsız olan Gürcistan'ın gerçek anlamda bu bölgede bir devletin yerine getirmesi gereken hizmetleri sağlayamamış olmasına, bölge halkının Gürcistan toplumunun genelinden farklı bir etnik gruba mensup olması da eklendiğinde Ermeni toplumunun Gürcistan'la bütünleşme sürecini zora sokan temel sebeplerden birini daha iyi kavrayabiliriz. Çoğunluğu oluşturan etnik yapıya mensup olmayan gruplar devlet inşası sürecinde devletin yerine getiremediği hizmetleri kendilerinin farklı etnik kökeninden kaynaklanan ve kendilerine karşı kasten yapılmış bir muamele olarak algılamaya eğilimlidirler. Çalışmanın başında belirtilen Ermeni kimliğini oluşturan ve Ermenileri bir arada tutan geçmişte yaşadıkları olaylardan kaynaklanan sürekli bir dış tehdit algısı burada devreye girerek karşılaştıkları güç durumları merkezi otoriteye başkaldırı şekline dönüştürmektedir. Bu da Tiflis yönetiminin devletin fonksiyonlarını yerine getirebilme gücüne kavuşana kadar bölgede hakimiyet kuramamasına neden olmuştur.

Cavaheti'nin Gürcistan toplumuyla ekonomik, kültürel ve siyasi açıdan bütünleşmesinin önündeki bir diğer engel de ulus inşası sürecidir. Gürcistan kendi bünyesindeki farklı etnik yapıların tamamını bir arada tutmak isterken bir yandan da ulus inşası etme çabası içine girmiştir. Ulus inşası vatandaşların kendilerini ait hissettikleri ve kendilerini aynı şey aracılığıyla tanımlamaları sayesinde biçimlenmiş toplulukların gelişimini kastetmektedir (Anderson, 1991). Gürcistan'da bulunan her biri ayrı bir ulus bilincine sahip birbirlerinden çok farklı grupları bir araya getirebilecek veya kendilerini aynı şey üzerinden

tanımlayabilecek ortak değerlerin azlığı ulus inşa sürecinde sıkıntılara sebep olabilmektedir. Ortak değerlerin azlığına ek olarak Ermenilerin farklı algılamaları ve kaygıları bulunmaktadır. Bu durumun göstergesi ise Ermenilerin, Gürcistan siyasetini yöneten ana akımın Ermeni karşıtı bir tutuma sahip olduğunu düşünmeleridir (Broers, 2008:288). Cavaheti'de yaşayan Ermenilerin kendi kimliklerini, kiliselerini ve dillerini koruma içgüdüsüyle bu unsurlara sıkı sıkıya sarılmaları Gürcistan ulusal bütünlüğünü sağlamak amacıyla yapılan reformları asimilasyon çabaları olarak algılamalarına ve herhangi bir ortak paydada buluşamamalarına da sebep olmaktadır.

Ulusal birliğin sağlanmasında Gürcistan'ın karşılaştığı sorunları başka bir açıdan değerlendirmemizi sağlayacak unsur demokrasi ve demokratikleşme sürecidir. Demokrasi geleneği ya da etkili muhalefetin ortaya çıkışını sağlayacak siyasi atmosferin bulunmaması Cavaheti bölgesinin siyasi sistem içine çekilmesini güçleştirmiştir. Cavaheti Ermenilerinin kamu alanında yer almalarını sağlayacak devletin resmi dilini konuşabilme yeteneğinden ve Gürcistan'ın tamamını temsil edebilen siyasi örgütlenmelerden yoksun bulunmaları sadece Tiflis yönetimin değil, Cavaheti Ermenilerinin de demokrasi alanında zafiyeti olduğunu göstermektedir. Gürcistan'ın yakın siyasi tarihi genel itibarıyla düşünüldüğünde iktidara gelen yönetimlerin etkili bir muhalefet oluşmasına fırsat vermeyecek şekilde oyların ezici çoğunluğunu aldığı görülmektedir. Ama çok güçlü destekle gelen yönetimler kısa sürede bu desteği neredeyse sıfıra indirmiş, başka bir grubun aynı şekilde yüksek oy oranlarıyla iktidara gelmesi imkânı doğmuş ve muhalefet yine oluşmamıştır. Özellikle Gül Devrimi sonrası dönemde muhalefet daha da baskı altına alınmış ve önceki dönemlerdeki kadar da kendini gösterememiştir. Bu durum ise iktidardan başka bir gücün siyasi alanda etkili temsiline olanak vermezken mevcut iktidarı demokratik seçimlerle değil ayaklanmalarla gitmesine neden olmaktadır. Cavaheti'de etkili bir siyasi örgütlenmenin eksikliği, var olan örgütlenmelerin de bölgesel nitelikte olmanın ötesine geçememiş olmasına Gürcistan'da gerçek anlamda demokrasinin bulunmayışı da eklenince bölgedeki Ermeni varlığı siyasi temsiline dışında kalmıştır. Cavaheti Ermenilerinin bütünlüşmeyi sağlayacak politikaların başarısız olduğu kanaatiyle hayal kırıklığına kapılmalarının ardında aslında tek taraflı nedenler aranmalıdır. Çünkü Ermeni toplumu Gürcistan siyasi hayatında geniş temsil hakkı talep ederken, kendilerine bunu sağlayacak olan Gürcü dilini öğrenmeye pek istekli değildirler (Tonoyan, 2010:296).

Gürcistan'da ulusal birliğin sağlanması için yapılan reformlar çoğunlukla Gül Devrimiyle yönetime gelen Sakaşvili iktidarı döneminde gerçekleşmiştir. Ermeni toplumunun kendini Gürcistan'a ait hissetmesinin önündeki en büyük engellerden biri dildir. Sovyet döneminde Kafkasya'da bir arada yaşayan farklı etnik gruplar birbirlerinin dillerini öğrenme gereksinimi duymamışlar ve yaygın olarak Rusça öğrenmişlerdir. Kendi dillerinden başka Rusça konuşan Cavaheti Ermenileri Gürcistan'ın bağımsız olması ve yeni neslin Rusçaya ilgisini kaybetmesi sonucu çoğu zaman kendi dillerini kullanmaya başlamışlardır. Özellikle Gürcistan bağımsızlığını kazandığı ilk yıllarda devlet inşasında yetersiz olması sebebiyle Gürcüce etkin bir şekilde kullanılan resmi devlet dili olamamış ve Ermeniler kendi dillerini kullanmaya devam etmişlerdir. Fakat son yıllarda Ermenilerin kendi dillerini kullanmaları ve Cavaheti'de Gürcü dilini çok az kişinin konuşması devlet yöneticileri ile bölge halkı arasında yaşanan iletişimsizliği ve kopuşu hızlandırmıştır. Bu nedenle Sakaşvili yönetimi önceki yönetimlerden farklı olarak kamu alanında Gürcü dilinin kullanılmasını gerektiren yasaların uygulanışında sıkılaştırmaya gitmiştir. Ulusal kimliğin oluşumu için herkesin ortak bir paydası olabilecek Gürcü dilinin kullanımını yaygınlaştırmak amacıyla çeşitli değişiklikler yapılmıştır. Bu girişimlerden biri de 2003 yılında seçim kanununda yapılan değişiklikle bir sonraki seçimlerde seçilecek olan kişilerin Gürcüce bilmelerini zorunlu kılan yasadır (Yakobashvili ve Metreveli, 2009:59). Daha önce de değinildiği gibi Ermeniler arasında Gürcü dilini bilenlerin azlığı ve Ermenilerin kurduğu siyasi örgütlenmelerin bölgesel bazlı olmaları bu grubun ulusal mecliste temsilini imkânsız hale getirebilmektedir. Burada hem demokrasi açısından hem de Ermenilerin asimilasyon endişesiyle topluma bütünleşmesi açısından sorunlar ortaya çıkmaktadır. Etnik bir unsurun çoğunlukla yaşadığı bir bölgede kendilerini temsil edecek yasal siyasi organların olmayışı bir demokrasi sorunudur ama bu etnik toplumun bağlı olduğu devletin yasalarına uygun ve resmi dilini konuşabilen örgütlenmeleri ısrarla oluşturamamaları ise bir önceki cümlede ifade edilen demokrasi sorununun kaynağını göstermektedir.

Dil engeli sadece kamusal alanda değil aynı zamanda eğitim alanında da çeşitli sorunlara neden olmaktadır. Merkezi yönetimin 2005 yılında kabul ettiği bir yasaya göre Gürcistan'da genel eğitim dili Gürcüce olacaktır. Aynı yasaya göre anadili Gürcüce olmayan etnik azlıklar bazı istisnalarla kendi dillerinde eğitim alabilecekler. Burada sorun yaratan durum ise istisnalardır. Çünkü yasa Gürcü dilini, edebiyatını, Gürcistan tarihi ve coğrafyasıyla birlikte diğer sosyal bilimlerin derslerinin Gürcüce yapılmasını şart koşmaktadır. Ayrıca 2004 yılında çıkarılan yüksek öğrenim yasası da eğitim dilinin tüm ülkede Gürcüce olmasını şart koşarken Abhazya'da ise hem Gürcüce hem de Abhaz dilinde yapılmasına olanak tanımaktadır (Yakobashvili ve Metreveli, 2009:59). Bu durum yüksek öğrenimi Gürcistan'da yapabilecek dil bilgisine sahip olmayan birçok Ermeni gencinin ya yüksek eğitim alamamasına ya da yüksek öğrenim için göç etmesine neden olmaktadır. Yüksek öğrenime yönelik değişiklik sonrasında ilk kez yapılan 2005 yazındaki üniversite giriş sınavında Ahılkelek'ten katılan 64 Ermeni öğrencinin sadece ikisi başarılı olurken Ninotsminda'da sınava giren 19 Ermeni öğrencinin ise sadece biri başarılı olabilmıştır (Nilsson, 2009:144). Genel olarak eğitim amacıyla göç edenler için eğitim sonrası Gürcistan'a geri dönmek pek cazip olmamaktadır. Bunun sebebi Gürcistan'da iş bulabilmek için Gürcüceye gereksinim duymalarıdır. Gürcü dilini bilmediği için yüksek öğrenime kaydolamayan ve bu sebeple yurtdışına giden gençlerin geri dönme eğiliminde olmamaları bölgeden göçü hızlandırmaktadır. Cavaheti Ermenilerinin Gürcü dilini öğrenmeme ya da öğrenememe sebepleri arasında yaşadıkları bölgede Gürcü nüfusunun fazla olmaması sebebiyle bu dili öğrenmeye ihtiyaç duymamaları ve öğrenmeleri halinde ise pratik yapabilecekleri kadar fazla Gürcü nüfusuyla bir arada yaşamıyor oluşları gösterilebilir. Bu koşullar ise Cavaheti Ermenilerinin Gürcüce bilgilerini geliştirmek veya var olan bilgilerini unutmamak amacıyla kendi aralarında iletişim için Gürcü dilini kullanmanın yaygınlaşacağını ve kendi anadillerine uzaklaşacakları kaygısını doğurmaktadır.

Gürcistan'da ulusal birliğin sağlanması amacıyla yapılan reformlar genel olarak Cavaheti Ermenilerini topluma yakınlaştırma konusunda yeterince başarılı olamamaktadır. Ülkede güçlü bir devlet inşasıyla birlikte ulusal kimliğin oluşturulmayışına demokrasi eksikliği de eklenince sorunların çözümü yerine sorunların dondurulması tercih edilmektedir. Gürcistan'ın bazı alanlardaki eksikliği Cavaheti Ermenilerinin toplumla bütünleşme çabalarına ısrarla uzak kalma eğiliminde olmalarını haklı gösterebilecek nitelikte bir mazeret olarak değerlendirilmemelidir. Çünkü Gürcistan bağımsızlık sonrası her bölgeye belirli standartta hizmeti götürmeyi ve toprak bütünlüğünü korumayı amaçlayan politikaları benimsemiştir. Ama ülkedeki etnik azınlıkların dış güçlerle yakın temas kurarak ve yüzlerini kendi devletlerinin başkentleri yerine akraba topluluğu devletlerin başkentlerine çevirmeleri Tiflis yönetiminin ulusal bütünlüğü sağlama çabalarına sekte vurmaktadır.

6. SONUÇ

Gürcistan'da belirli bir bölgede yoğun nüfusa sahip Ermeniler yaşadıkları bölgenin zor coğrafi şartları nedeniyle ekonomik yönden geri kalmıştır. Ermeniler kimliklerini oluşturan münhasır özellikler ve geçmişte yaşadıkları sorunlar neticesinde ülke nüfusunun geri kalanıyla bütünleşmekte sıkıntılar yaşamaktadırlar. Gürcistan'ın bağımsızlık sonrası oluşturmaya çalıştığı devlet ve ulus inşa sürecinde beklenen başarıyı elde edememesine bir de demokrasinin hayata geçirilemeyişi eklenince Ermeniler ve Gürcüler arasında hâlâ devam eden toplumsal bütünleşme sorununun ortaya çıkmasına neden olunmuştur. Merkezi yönetim çabalarını beyaz soykırım olarak niteleyen Ermeni toplumu bölgede varlığını devam ettirmek ve kendini güvende hissedebilmek için dış desteğe ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle destek arayışı içinde olan ve ekonomik açıdan fazla olanakları bulunmayan Ermeniler bölgede Rus Askeri üssünün sağlamış olduğu güven hissi ve gelir kaynağı sayesinde aradıkları dış desteğe de kavuşmuş bulunmaktadırlar. Ayrıca sadece siyasi değil aynı zamanda kültürel konularda da Ermenistan'ı kendi yanında hisseden bölge halkı, vatandaşlık bağıyla bağlı olduğu Gürcistan'ı ikinci plana atarak kendilerini Ermenistan'ın mensupları olarak görmektedirler. Bu durum Cavaheti Ermenilerinin Gürcistan toplumunun bir parçası olmasını engellemektedir. Ülke siyasetinde ve kamusal alanda söz sahibi olmak için gerekli geniş çaplı örgütlenmelerden ve Gürcüce bilgisinden yoksun olan toplum temsil sorunu yaşamakta ve bu sorunun çözümü için gerekli çabayı göstermemektedir. Cavaheti'de yaşayan Ermeni toplumu Gürcistan yönetimi tarafından gerçekleştirilen ve bölge halkını toplumun geri kalanıyla kaynaştırmayı amaçlayan çabaları kültürel asimilasyon olarak görmekten vazgeçmelidir. Hiçbir etnik azınlık kendi kimliklerinin kaybolmasını istemeyeceği gibi hiçbir ulus devlet de herhangi bir azınlık grubun kültürel kimlik kaygısıyla ulus devlete zarar vermesine göz yummayacaktır. Gürcistan'da yaşayan Ermeniler Tiflis yönetimiyle ve Gürcü halkıyla bütünleşmeyi önceleyen projelere katkı sağlamalı, Ermenistan ile kültürel bağlarını koparmadan Gürcistan vatandaşı olmanın bilincine varmalıdır. Gürcistan ise Ermeni kimliğini erozyona uğratmadan uygulanabilir ve sürdürülebilir reformlarla Cavaheti Ermenilerini Gürcistan toplumunun asli unsuru haline getirmek için gayret göstermelidir.

KAYNAKÇA

- ADALIAN, R.P. (2005). "Armenian Genocide" Armenian National Institute, <http://www.armenian-genocide.org/genocide.html>, 19.11.2011
- ANDERSON, B. (2006). *Imagined Communities: Reflections on the origin and spread of Nationalism*, (Revised Edition) Verso, New York.
- ANJAPARIDZE, Z. "Javakheti region complicates Georgian relations with Armenia", Jamestown Foundation Eurasia Daily Monitor. 2, (101), http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=30436, 1.12.2011.
- AYVAZIEN, A. (2008). "The Fundamentals of Armenian Identity or Who is an Armenian?", <http://www.keghart.com/node/54>, 04.12.2011.
- BROERS, L. (2008). "Filling the Void: Ethnic Politics and Nationalities Policy in Post-Conflict Georgia", *Nationalities Papers*, 36 (2) s. 275-304.
- BRUBAKER, R. (2009). *Nationalism Reframed: Nationhood and the National Question in the New Europe*, Cambridge University Press, New York.
- COMPANJEN, F.J. (2010). "Nagorno-Karabakh", <http://www.atlcom.nl/upload/documenten/Companjen.pdf>, 02.12.2011.
- CORSO, M. (2005). "Saakashvili: No Jobs in Jeopardy in Base Row", <http://www.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav31505.shtml>, 10.12.2011
- DARCHIASHVILI, D. (2002). "The Armenian community of Javakheti: collective memories and current concerns", Edt: G. Nodia, *Ethnic-confessional Groups and Challenges to Civic Integration in Georgia*, Caucasus Institute for Peace Democracy and Development, Tiflis.
- GEORGE, J.A. (2008). "Minority Political Inclusion in Mikheil Saakashvili's Georgia", *Europe-Asia Studies*, 60 (7) s. 1151-1175.
- GEORGE, J.A. (2009). "The dangers of reform: state building and national minorities in Georgia", *Central Asian Survey*, 28 (2) s. 135-154.

- GURETSKI, V. (1998). "The Question of Javakheti", *Caucasian Regional Studies* 3, (1) <http://poli.vub.ac.be/publi/crs/eng/0301-05.htm>, 06.12.2011.
- GÜRCİSTAN PARLAMENTOSU HABER BÜLTENİ ARAŞTIRMA BÖLÜMÜ, (1999). *Gürcistan Parlamentosu*, Yayın No: Cilt 2.
- GÜRCİSTAN ULUSAL İSTATİSTİK OFİSİ, (2002). "General Population Census of 2002", http://www.geostat.ge/index.php?action=page&p_id=53&lang=eng, 15.10.2011.
- HAKOBYAN, G. (2005). "Demonstration in Javakheti marks increased tensions in Armenian populated regions of Georgia", <http://www.cacianalyst.org/issues/20050406Analyst.pdf>, 09.12.2011.
- LOHM, H. (2007). "Javakheti after the Rose Revolution: Progress and Regress in the Pursuit of National Unity in Georgia", *European Centre for Minority Issues ECMI Working Papers* 38, s. 1-45.
- METREVELİ, E. ve KULİCK, J. (2009). "Social Relations and Governance in Javakheti, Georgia", *Initiative for Peacebuilding*, s. 1-36.
- METREVELİ, E. ve YAKOBASHVİLİ, T. (2009). "The Georgian State and Minority Integration: Progress Made and Progress Still to Come", *Central Asia-Caucasus Institute and Silk Road Studies Program (CACI-SRSP)* s. 45-64.
- MODEBADZE, V. (2009). "Ethno-Confessional Composition of Samthkhe-Javakheti and the Problem of Peaceful Coexistence in The Multi-Ethnic Society", s. 99-105.
- NİLSSON, N. (2009). "Obstacles to Building a Civic Nation: Georgia's Armenian Minority and Conflicting Threat Perceptions", *Ethnopolitics*, 8 (2) s. 135-153.
- POPJANEVSKI, J. (2006). "Minorities and the State in the South Caucasus: Assessing the Protection of National Minorities in Georgia and Azerbaijan", *Central Asia Caucasus Institute Silk Road Studies Program*, s. 25-56.
- RITCHIE, D.A. (2003). "Congress confronts the Armenian Genocide", Edt: Winter, J., *Armenia and Armenian genocide of 1915*, Cambridge University Press, New York.
- TONOYAN, A. (2010). "Rising Armenian-Georgian Tensions and the Possibility of a New Ethnic Conflict in the South Caucasus", *Demokratizatsiya*, 18 (4) s. 287-308.
- WHEATLEY, J. (2009). "Managing ethnic diversity in Georgia: one step forward, two steps back", *Central Asian Survey*, 28 (2) s. 119-134.
- WHEATLEY, J. (2004). "Obstacles Impeding the Regional Integration of the Javakheti Region of Georgia", *European Centre for Minority Issues, ECMI Working Papers* 22, s. 1-41.